

Guide til **samtale med borgere** om livets afslutning.

Indledning

Denne samtaleguide er til for dig som sundhedspersonale og skal bidrage med inspiration og støtte til samtalen med borgere om livets afslutning og døden.

Guiden er inddelt i emner, der bør tales om, og indeholder forslag til spørgsmål eller nyttige vendinger, samt gode råd. Derudover indeholder hvert emne forslag til materialer, som kan være relevante at dele med borgeren. Målet med samtalen er, at borgerens ønsker til den sidste tid beskrives, så de kan imødekommes bedst muligt.

Det er individuelt, hvordan og hvornår, der tales om de forskellige emner, og hvilke af de foreslåede spørgsmål, der passer bedst. Samtalen om livets afslutning skal måske foregå over flere, mindre samtaler. Andre gange vil være bedre, at alle emnerne afdækkes under en enkelt samtale.

Der skal findes tid og rum til samtalen. Det er vigtigt, at du inden invitationen til samtalen sætter dig ind i borgerens sygdomsforløb, så du kan afklare, hvem der er den rette til at tage samtalen.

Det har stor betydning for mange borgere at have pårørende eller en læge med til denne samtale. Overvej derfor om dette er en mulighed.

Før samtalen

– hvorfor og hvordan inviterer man?

En samtale med borgeren omkring praktiske og følelsesmæssige ting i forbindelse med døden kan give borgeren afklaring og tryghed. På den måde skaber det plads til, at borgeren kan fokusere på de ting, der betyder noget i livet for ham eller hende.

I nogle tilfælde vil denne type samtaler opstå spontant, mens andre skal planlægges på forhånd. I disse tilfælde aftaler sundhedspersonalet tid og sted for samtalen med borgeren, og om hvorvidt, der skal inviteres fx læge eller pårørende med til samtalen.

Bemærk at nogle borgere finder støtte i at have pårørende med til samtalen, mens andre foretrækker at tage samtalen alene. Begge dele er helt i orden.

Forslag til tre indledninger

1. Jeg vil gerne invitere dig [og dine pårørende] til en samtale om, hvordan vi kan give dig den bedst mulige omsorg og behandling.
2. Jeg vil gerne tale med dig [og dine pårørende] om dit helbred og din behandling og pleje. Hvad tænker du om at have sådan en samtale med mig?
3. Det er vigtigt for os at respektere dine behov og ønsker i forhold til livets afslutning. Derfor har vi også brug for at tale med dig om dem.

Samtalen

Når det er tid til at tage samtalen med borgeren, er det vigtigt, at du sikrer dig, at begge parter forstår, hvad samtalen vil handle om.

Du kan med fordel bruge de forslag til spørgsmål, du får i denne guide, animationsfilmen og pjecen som indledning og undervejs i samtalen.

Det er vigtigt, at du i samtalen med borgeren så vidt muligt forsøger at bruge åbne spørgsmål, som inviterer til samtale. Og husk at lytte.

Tag gerne udgangspunkt i det, der fylder for borgeren i stedet for at følge spørgsmålene punkt for punkt.

Sæt god tid af til samtalen, og sørg for at skabe de bedst mulige fysiske rammer for samtalen, hvor I kan tale uforstyrret.

Forslag til spørgsmål

- Vi har aftalt at tale om dit helbred og din behandling. Er der noget, som du har brug for, at vi skal snakke om?
- Har du kigget på det, vi fortalte dig om sidst (pjecen og animations- filmen)? Hvad er dine tanker om det?
- Har du et livs-/behandlingstestamente?
- Har du nogle ønsker i forhold til livets afslutning, som du ønsker at fortælle mig om? Det kan både være stort og småt.
- Har du talt med dine pårørende om, hvad du har af ønsker?
- Har du nogle bekymringer omkring den sidste tid?

Genoplivningsforsøg

Mange borgere kender ikke lovgivningen i forhold til genoplivningsforsøg. Derfor er det vigtigt at oplyse om, hvad der er mulighed for selv at bestemme, og om hvornår lægen skal involveres.

Til samtalen skal du som sundhedspersonale være meget opmærksom på i hvilke situationer, borgeren selv kan beslutte fravalg af genoplivningsforsøg, og hvornår en lægen skal inddrages i beslutningen.

Fravalget er først gyldigt, når det står skrevet i borgerens journal.

Forslag til spørgsmål

Vi vil gerne blive klogere på, hvordan vi bedst kan være der for dig. Derfor vil jeg også gerne tale med dig om genoplivningsforsøg.

Ved du, at man sammen med sin læge kan beslutte, hvad der skal ske, hvis man får hjertestop?

Hvis borger er over 60 år: Ved du, at du selv kan fravælge genoplivningsforsøg ved hjertestop?

Har du gjort dig nogle tanker om, hvad der skal ske, hvis vi finder dig livløs, og dit hjerte er stoppet med at slå?

Som sundhedspersonale er vi forpligtet til at gå i gang med genoplivningsforsøg, hvis ikke andet er aftalt. Hvad tænker du om det?

Behandlingsniveau

Der er særligt to årsager til, at det er vigtigt at tale om behandlingsniveauet med borgeren:

- 1) Borgeren får mulighed for at fravælge uønsket behandling
- 2) Sundhedspersonalet bliver afklaret om hvilke handlinger, de bør udføre i en given situation – både når forløbet går som forventet og ved akut forværring

En habil borger har altid mulighed for at fravælge bestemte behandlinger. Det er lægens beslutning, om en behandling skal tilbydes.

I forbindelse med lægesamtalen om behandlingsniveau bør sundhedsfagligt personale være medvirkende til at få belyst nedenstående emner afhængig af den konkrete helbredsmæssige situation. Det er særlig relevant, når borger bliver terminal.

- Gennemgang af medicinsk behandling, med henblik på vurdering
- Hvad er ønskerne for væskebehandling og ernæringsniveau - fx sondemad?

- Behandling med antibiotika (tablet og IV behandling)
- Respiratorbehandling
- Måling af værdier og diverse screeninger eller kontroller

Forslag til spørgsmål

- Jeg vil gerne høre, hvordan du synes, at din behandling er gået indtil videre.
- Giver behandlingen mening for dig?
- Er der noget, du ikke forstår eller ønsker, at vi skal tale nærmere om?
- Har du nogle tanker om din fremtidige behandling og pleje?
- Vidste du, at du altid har mulighed for at sige nej tak til en behandling?
- Nu hvor der er rejst mistanke om, at du lider af , hvad tænker du så om nærmere undersøgelse af...?
- Hvilke tanker har du omkring det at blive indlagt på et sygehus?
- Ønsker du at blive indlagt, hvis du fx får en blære- eller lungebetændelse, eller vil du foretrække at blive behandlet hjemme?
- Har du et livs-/behandlingstestamente?

Den sidste tid

Det kan være med til at skabe ro for både borger og pårørende, at få afklaret praktiske detaljer og ønsker for den sidste tid.

Husk, at du har adgang til flere materialer omkring den sidste tid, som du kan dele med borgeren inden samtalen eller tale om under samtalen.

Forslag til spørgsmål

- Vi vil gerne gøre, hvad vi kan, for at dine ønsker til din sidste tid bliver opfyldt.
- Har du ønsker omkring livets afslutning?
- Har du gjort dig nogle tanker om selve døden?
- Hvordan ønsker du, at din sidste tid skal foregå?
- Hvor vil du gerne passes henne?
- Hvor vil du gerne dø henne?
- Er der nogle, som du ønsker at have omkring dig, når du dør? (pårørende eller evt. en våger)
- Har du nogle ønsker til, hvad der skal ske efter døden? For eksempel:
 - Noget bestemt tøj du gerne vil have på
 - En særlig salme/sang, du gerne vil have sunget
 - Hvad med udsyngning /diskretion?
- Har du nogle ønsker til din begravelse/bisættelse?

Tanker, følelser og overvejelser

Det kan have stor betydning for borgeren at få lov at tale om de ting, der har givet livet værdi, og om ting man har savnet eller været ked af.

Som sundhedspersonale kan vi være medvirkende til at skabe rum til at få talt om det levede liv, det liv der er tilbage, og hvordan vi gør den sidste tid så god som muligt.

Forslag til spørgsmål

- Vil du fortælle mig om, hvad der giver dig glæde, indhold og mening i hverdagen?
- Har du gjort dig nogle tanker til den sidste del af dit liv?
- Holder du af ro, eller vil du gerne have liv omkring dig?
- Er der ting, du holder af?
 - sang og musik
 - bøger, lydbøger, film
 - massage, zoneterapi, akupunktur, NADA
- Har du et religiøst tilhørsforhold? Er der noget, vi skal medtænke i vores pleje?
- Er der nogen bestemt, du har brug for at tale med?
 - præst
 - psykolog
 - læge
 - pårørende eller en nær bekendt
- Er der noget, du håber på, vil ske den næste tid?
- Er der noget, du frygter, vil ske den næste tid?
- Er der noget, der er vigtigt for dig i denne tid? Det kan være noget, du gerne vil tale om, eller have hjælp til?

Guide til samtale med pårørende om livets afslutning

Husk du kan også finde guide til samtale med pårørende.

Læs mere

Pjecer:

Du har indflydelse på din behandling ved livets afslutning

De sidste levedøgn

Min sidste vilje

Animationsfilm:

Tag stilling til genoplivning

Behandlingstestamentet

Hjemmesider

Dansk Selskab for Patientsikkerhed. [Klar til samtalen](#)

Etisk Råd. 2019. [En livsnødvendig samtale om døden](#)

Styrelsen for patientsikkerhed. [En god afslutning på livet](#)

Sundhed.dk. [Livs-/Behandlingstestamente](#)